

Marek, Jindřich

Traktátek De bellis a pojetí tělesného boje v postilách Jakoubka ze Stříbra

Studia historica Brunensia. 2015, vol. 62, iss. 1, pp. [267]-294

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134675>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JINDŘICH MAREK

TRAKTÁTEK *DE BELLIS* A POJETÍ TĚLESNÉHO BOJE V POSTILÁCH JAKOUBKA ZE STŘÍBRA

Abstract:

*This paper deals with the conception of physical fight in postils by Jacob of Mies († 1429). A short tract *De bellis* included in the second redaction of gospel postil from years 1413 to 1414 is edited in the appendix. Jacob used subjects of this text based on ideas of John Wycliffe in his postils until the twenties of the 15th century.*

Key words:

Jacob of Mies, John Wycliffe, Hussite movement, wars, manuscripts, edition

Zdálo by se, že pojetí tělesného boje je u Jakoubka ze Stříbra dostatečně prozkoumáno. Při bližším pohledu se ale ukazuje, že v bádání dosud nebyly dostatečně využity jeho postily, respektive že z dílčích rozborů jednotlivých sbírek nebyly vyvozeny zevšeobecnující závěry. Přitom Jakoubkova evangelní postila z let 1413 až 1414 obsahuje ve své druhé redakci krátký text na toto téma a v téměř každé jemu připisované sbírce nalezneme zmínky o válkách a o válčení. Jakoubek formulací názorů na vedení bojů a spravedlivou válku reagoval na aktuální potřeby doby; na základě dochovaného materiálu je nám známo, že jeho stanoviska byla pro pražskou husitskou stranu závazná. Dovolnost války byla otázkou nejen teologie, resp. křesťanské etiky, ale do značné míry i otázkou státoprávní a praktickou, jež souvisela s pojetím identity Čechů a jejich práva na ozbrojený odpor proti vnější ozbrojené agresi. Dobové myšlení ji chápalo v širším kontextu dovolnosti zabíjení, jež zahrnoval i otázku, zda mají být zločinci popravováni.

V raných Jakoubkových postilách nebyla problematika tělesného boje ještě příliš tematizována. Nejstarší známou kazatelskou sbírkou Jakoubka ze

Stříbra je tzv. evangelní postila z let 1410 až 1411.¹ Zde nalezneme pouze poznámku, že Petr při Kristově zatčení neměl bojovat materiálním mečem, ale mečem duchovním a že v Kristově věci není možné zvítězit nepravostí, ale pokorou.² Ani v první redakci evangelní postily z let 1413 až 1414 ne-nalezneme u stejného biblického místa více než obecnou narážku, že kněží nemají bojovat mečem kvůli zachování svých statků.³ Jakoubek se tu inspiroval, stejně jako později velmi často, u anglického reformátora Johna Wyclifa.⁴ Z těchto ojedinělých zmínek si nemůžeme utvořit bližší představu o Jakoubkových názorech na válčení, protože zvolený příklad byl aplikován pouze na kněží.

V roce 1413 vznikl traktátek *Ad bellum*, vytvořený podle rukopisného přípisu u příležitosti dobývání hradu Skály.⁵ Dalším pojednáním o válčení byl krátký text označený rubrikou *De bellis* a zahrnutý do druhé redakce evangelní postily z let 1413 až 1414.⁶ V nich Jakoubek tělesnému boji opatrně přitakal.

Traktátek *De bellis* je zapsán mezi kázáními, jež vzhledem k řazení podle církevního roku patří do června 1414. Zřejmě proto, že v úvodu pojednává

¹ S p u n a r , Pavel: *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I.* Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdaňsk – Łódź 1985, s. 238–239, č. 646.

² *Petrus abscedit auriculam servo principis sacerdotum. Hic docemur, quomodo nunc multi, iustam causam habentes, percussione gladii vel remurmuratione iracunda inficiunt causam suam, sicut hic Petrus, iniquitate volunt vincere causam Christi.* Husitské muzeum Tábor, R 1066 (H. A. 5855), p. 25. Srov. k tomu i pokračování na p. 26.

³ Opět příklad Petra utínajícího ucho Malchovi. *Et ergo sanctorum istorum sententiis elicitur, qualiter sacerdotes gladio non debent pungnare naturali pro defendendis diviciis suis, cum hic Petro Cristum defendere non licebat.* Knihovna Národního muzea Praha, XII F 25, f. 189r.

⁴ Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II.* Ed. J. Loserth. Londonii 1900, c. XVIII, s. 263.

⁵ Vydal S o u k u p , Pavel: *Dobývání hradu Skály v roce 1413 a husitská teorie války.* Ke spisku Jakoubka ze Stříbra o duchovním boji. *Mediaevalia historica Bohemica* 9, 2003, s. 175–210, edice na s. 205–208.

⁶ K postile srov. M a r e k , Jindřich: *Jakoubek ze Stříbra a počátky utrakvistického kazatelství v českých zemích.* Studie o Jakoubkově postile z let 1413–1414. Praha 2011 (o traktátu *De bellis* na s. 210–313). Evidence rukopisů: S p u n a r , P.: *Repertorium I*, s. 239, č. 648. K textu *De bellis*, o jehož rukopisném dochování tamtéž, s. 239, srov. naposledy S o u k u p , P.: *Dobývání hradu Skály*, s. 184–187. Bez kritického aparátu jej vydal B a r t o š , František M.: *Studie o Žižkovi a jeho době V.* O Žižkovy vozy a nejstarší vojenský řád český. *Časopis Národního muzea* (= ČNM) 99, 1925, s. 13–22, edice na s. 18–22. Český překlad M o l n á r , Amedeo: *Jakoubek ze Stříbra O válkách.* Theologická příloha křesťanské revue (= TP KR) 34, 1967, s. 33–36.

o Janu Křtiteli, je zařazen za kázání na svátek tohoto světce.⁷ Podle Pavla Soukupa vznikl také tento text v souvislosti s obléháním hradu Skály na Plzeňsku. Hlavní motivací jeho vzniku byla otázka, která z válčících stran je spravedlivější.⁸ Rozebírá příkazy Jana Křtitele rytířům, tři podmínky války podle Tomáše Akvinského a Johna Wyclifa a vyjadřuje přesvědčení, že lidská špatnost vede k dopouštění válek. Ty potírají špatnost a slouží k umenšení zla ve světě. Předpokladem vstupu do války je začít u sebe a nejprve překonat nepravost v sobě.

Jak si povšiml už Ferdinand Seibt,⁹ text díla vychází především ze 17. kapitoly druhé knihy Wyclifova díla *De civili dominio*.¹⁰ Wyclifův vliv je ale ve skutečnosti ještě mnohem hlubší. Zatímco úvodní charakteristika Jana Křtitele pochází ze *Zlaté legendy* (možná je zprostředkována Husovým dílem *Postilla adumbrata*),¹¹ úvodní distinkce založená na úryvku z Lukášova evangelia s příkazy Jana Křtitele stejně jako několik dalších míst pochází z Wyclifových kázání na epistolu třetí neděle po oktávu Zjevení Páně. Jiná místa je možné identifikovat jako myšlenky vyjádřené ve Wyclifově díle *Tractatus de officio regis* a na různých místech prvních dvou knih *De civili dominio*.¹²

Třemi podmínkami spravedlivé války jsou spravedlivá věc, potvrzení od představeného a správný záměr. Věc má být spravedlivá nejen z hlediska světského, ale především z hlediska božího zákona a boží spravedlnosti. Bojující mají mít lásku k nepřátelům. Vedle nutnosti mít potvrzení od představených sami představení mají mít potvrzení od Boha. Pokud jde o pojetí autority, zastával Jakoubek podle Pavla Soukupa *smíšený civilně-duchovní model*.¹³ Civilní aspekt je u něho ale velmi oslabený a téměř chybí přirozenoprávní přístup

⁷ Zařazování krátkých textů traktátového typu bylo běžné také v postilách Jana Husa. Na základě jeho sbírek víme, že text postil byl redigován po skončení církevního roku, ke kterému se sbírka přimyká, a tedy že přesné datování jednotlivých textů na tomto základě není možné.

⁸ Podrobný obsah podává H o c h , Karel: *Husité a válka*. (Wiclif, Hus, Táboři, Chelčický). Česká mysl 8, 1907, s. 131–143, č. 2, s. 193–208, č. 3, s. 285–300, č. 4, s. 375–391, č. 5, s. 439–453, č. 6, zde s. 296–297, který text mylně klade k roku 1420.

⁹ S e i b t , Ferdinand: *Hussitica*. Zur Struktur einer Revolution. Köln – Wien 1990², s. 30–31 (1. vyd. 1965); srov. též D e V o o g h t , Paul: *Jacobellus de Stříbro (†1429), premier théologien du hussitisme*. Louvain 1972, s. 246–248.

¹⁰ Odkazy na jednotlivé zdroje díla jsou v aparátu edice otištěné za článkem. Za četné konzultace při přípravě edice děkuji paní docentce Heleně Krmíčkové. Za konzultaci děkuji také Romolo Cegnovi.

¹¹ Srov. *Iacobus de Voragine. Legenda aurea*. Lugduni 1510, f. 65v^a. Srov. též *Iohannes Hus. Postilla adumbrata*. Ed. B. Ryba. Praga 1975, s. 284.

¹² Srov. kritický aparát k edici v příloze.

¹³ Srov. S o u k u p , P.: *Dobývání hradu Skály*, s. 185.

přítomný u Johna Wyclifa, který pracuje s pojmem vlasti.¹⁴ Ke správnému záměru patří, že válka má být vedena ne kvůli bohatství, lakotě nebo cti či jménu, ale kvůli boží cti a jeho spravedlnosti.

Ze dvou avizovaných důvodů, proč Bůh dopouští války, je uveden pouze jediný.¹⁵ Je to kvůli špatnosti lidí. Z těch, kteří trpí ve válce, spravedliví, kterým utrpení prospěje, půjdou po smrti rovnou do nebe a špatní budou zavrženi. Láska k nepříteli pak může zamezit tomu, aby se projevil jako zlý. Mít ji ve válce je ještě obtížnější než v běžném životě. Válčící hřeší tím, že si s sebou berou prostitutky. Kdo vstupuje do války, má mít potvrzení od představeného a zejména od Boha, o čemž svědčí příklady ze života krále Davida a dalších patriarchů Starého zákona. Pokud je to možné, má být hledána spíše smírná cesta řešení sporů. Bojovníci mají nejprve přemoci špatnost v sobě, aby se mohli postavit nepříteli. Příkladem jsou Mojžíš, Jozue, Samuel a další starozákonní postavy.

Nepočítáme-li výklad o tom, proč Bůh dopouští války, protest proti tomu, že vojáci s sebou berou prostitutky, a příklady ze Starého a Nového zákona, jež tvoří dohromady necelou třetinu textu a u nichž se zatím nepodařilo najít přímý inspirační zdroj, platí, že pouze vysvětlující a spojovací pasáže jsou plně Jakoubkovým dílem. Ve vztahu ke znění 17. kapitoly 2. knihy *De civili dominio* už Ferdinand Seibt konstatoval, že text je zkrácen a zjednodušen a má poněkud jiné vyznění. Jakoubek totiž klade důraz na dovolenost války a na války vedené ve Starém zákoně. Vynechává zmínky o válkách v Novém zákoně, jež se k ospravedlnění válek nehodily.

K válkám se vyjadřuje také Jakoubkova nedělní a sváteční postila na 24. kapitolu Matoušova evangelia z let 1415 až 1416, jejíž text byl do jediného dochovaného rukopisu zapsán o málo později.¹⁶ Kazatel připomíná starozákonní hrdelní tresty líčené v knize *Numeri* a příklad kněze Pinchase, který na Hospodinův příkaz zabíjel.¹⁷ Přitom se od těchto drakonických trestů nijak nedistancuje a naopak připomíná, že Bůh nemá být provokován našimi hříchy a že tak budou nyní trestáni ti, kteří mohli zakázat zla v církvi, ale neučinili tak.¹⁸ Obojí sice bylo okrajově zmíněno už v textu *De bellis*, je však možné pozorovat stoupající radikalitu vyjádření.

¹⁴ Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVII, s. 242.

¹⁵ Proto je pravděpodobné, že text se nedochoval v původním znění a pro potřebu Jakoubkových kazatelských reportat byl přeformulován, podobně jako traktátek *De confessione*, jehož původní podobu ovšem známe.

¹⁶ S p u n a r , P.: *Repertorium I*, s. 239–240, č. 649; B a r t o š , František M.: *Betlémská kázání Jakoubka ze Stříbra z let 1415–6*. TP KR 20, 1953, s. 53–65, 114–117.

¹⁷ Národní knihovna ČR (= NK ČR) Praha, VIII E 3, f. 44r. Srov. B a r t o š , F. M.: *Betlémská kázání*, s. 60. K Pinchasovi srov. *Numeri* 25, 7.

¹⁸ *Sic et nunc in illis gravius punietur, qui mala in ecclesia prohibere possent et non*

Ke šlechtě a vůbec k bojovníkům míří poznámka, že to, co lidé lakotně nabydou, nevytrvá dlouho a oni to užívají neužitečně.¹⁹ Námitka, že se to týká pouze mnichů, není relevantní. Po požadavku trestání veřejných hříchů, v tom zejména prostitute, následuje přehled povinností laiků podle příkazů Jana Křtitele, který je zde aplikován na rytíře. Jak si povšiml už F. M. Bartoš, jedná se o jiné zpracování látky obsažené v textu *De bellis*.²⁰ Inspiračním zdrojem tedy byl Wyclif.²¹ Další myšlenky požadují ochranu poddaných za války a vyslovují se proti násilí válčících.²² Ty stejně tak souhlasí s požadavky výchozího textu, jímž byl uvedený traktátek. Jsou-li války, mají dostat vojáci žold.²³ Mor a války zuří také proto, že se odsuzuje za krádeže, ale ne za smilstvo.²⁴ I tady je možné odkázat na starší traktát, resp. na Wyclifa.²⁵

prohibent, quam illi, qui talia agunt. [...] Si igitur volumus iram Domini placare, non est melius, nisi peccata de vinea Domini evellere. NK ČR Praha, VIII E 3, f. 44r. Srov. B a r t o š , F. M.: *Betlémská kázání*, s. 60.

19 *Illud, quod avare aquirunt, diu eis durare non potest, sed inutiliter illud consumunt.* NK ČR Praha, VIII E 3, f. 50r. Srov. B a r t o š , F. M.: *Betlémská kázání*, s. 114.

20 *Dicunt tamen: Hoc ad vos spectat, quia monachi non sumus. Sed scire debent, quid ad statum pertinet secularem. Quia [recte Quando] Iohannes baptisabat, tunc venerunt milites [querentes], qui[d] eos oporteat facere et ad regnum celorum pervenire. Venerunt etiam publicani sicut theolonearii, querentes, quid eos facere oporteat, quibus ait: Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis, hoc quid iam domini reges et imperatores constituerunt, amplius non capiatis, sic et hodie, si scarianti peccata sedarent, meretricia et alia, salvari bene possent. Militibus autem Iohannes ait: Neminem concuciatis nec calumpniam faciatis et estote contenti stipendiis vestris. Hec lex est militum notabilius quam monachorum, in lege domini fundatur et illam debent milites in suis cingulis argenteis et aureis scribere. In quibus verbis ostenditur fugere ira[m] et vehemenciam in suos subditos [...], 2° prohibet omnem in proximum maledictionem, quod faciunt clientes et milites contra se mutuo litteras exprobratorias scribentes [...], 3° prohibet avariciam.* NK ČR Praha, VIII E 3, f. 50r–50v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Betlémská kázání*, s. 115.

21 Srov. *Iohannis Wyclif Sermones III.* Super epistolas, sermo XIII. Ed. J. Loserth. Londonii 1889, s. 102.

22 NK ČR Praha, VIII E 3, f. 50v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Betlémská kázání*, s. 115.

23 *Quia dum sunt bella, debent dari equitatibus stipendia.* NK ČR Praha, VIII E 3, f. 50v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Betlémská kázání*, s. 115.

24 *Sed pro furto nunc interimunt, pro adulterio non. [...] Non inmerito igitur sunt pestilencie et bella, quia ista heu sunt peccata multiplicata.* NK ČR Praha, VIII E 3, f. 44v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Betlémská kázání*, s. 115.

25 Srov. *Iohannis Wyclif Tractatus de officio regis.* Edd. A. W. Pollard – Ch. Sayle. Londonii 1887, s. 220. Srov. též z trochu jiného pohledu (prohřešení proti lidským zákonům a na druhé straně proti Bohu) *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVII, s. 255, 252.

K vyznění této sbírky se úzce přimyká postila radikálního pražského kazatele asi z let 1417–1419.²⁶ Dovojuje, že ve Starém zákoně byly přísněji trestány hříchy proti Bohu než proti lidem a hrdelní trestání bylo prováděno hlavně z přímého božího příkazu.²⁷ Kazatel uvádí příklad Pinchase a Davida. Pokud není o tom zvláštní zjevení, nemá se užívat trestu smrti. Jako příklad zvláštního zjevení je uveden Nachor (správně Achan), který ukradl zlatý prut (latinsky *regula*, stejně jako pravidlo). Trestat se mají zejména ti, kteří jako on sebrali lidu evangelní zákon.²⁸ Tedy ono boží trestání pro ty, kteří nezabránili zlům v církvi, se z budoucnosti přesunulo do přítomnosti. Ani tato postila nezapře silnou wyclifskou inspiraci.²⁹ Podobné výroky se nacházejí i v postile připisované Janu Želivskému.³⁰

²⁶ Srov. B a r t o š , František M.: *Nová postila Jana Želivského?* ČNM 101, 1927, s. 135–148; v upravené podobě přetištěno in: t ý ž : *Dvě studie o husitských postilách*. Praha 1955, s. 21–43. Srov. též R a n s d o r f , Miloslav: *Kapitoly z geneze husitské ideologie*. Praha 1987, zejm. s. 193.

²⁷ *Sed volentes eradicare zizania, eradicant contra mandata Cristi triticum, occidentes sepe iustos homines secundum eorum statuta et iura, tam spirituales quam seculares, cum nullibi legitur in lege Cristi nova, quod licenciaret hominem occidere, sed et prohibet irasci fratri inordinate. [...] Sed mirabile est, quod in lege graciae sunt crudeliores quam in lege iusticie, quia in lege iusticie non puniebant in corpore propter aliqua peccata et in lege graciae puniunt. Sicut propter furtum non occidebant, nunc autem occidunt, sed propter adulterium occidebant, nunc autem non occidunt.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, F 40, f. 27v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Dvě studie*, s. 27.

²⁸ *Et quando sic se regebant, optime stabant, nec ideo, ubi lex non mandavit occidere, non occidebant, nisi ubi lex precepit aut fuisset revelatum, sicut Finees ex instinctu divino cum pugione duos penetravit et David in pugna consulto Domino multos occidebat. Unde sicut Lex Vetus debebat observari a regibus, principibus et clero ante incarnationem, sic et nunc Lex Nova, et maxime in occidendo, de quo minime est mencio in Nova Lege, debent se regere secundum legem Domini. Si non inveniunt, quod debent illum occidere, ut pro furto, nisi esset specialis revelacio, ut de Nachor [recte Achan], qui auream regulam subtraxerat. Et significatur, quod qui regulas ewangelicas subtrahunt populo, sunt puniendi. Unde magis deberent punire Dei iniurias quam proprias et personales, et hoc adhuc, si ostendit lex Dei esse puniendas, puniantur. Attendat ergo iudices, quando faciunt secundum legem Dei. Ultra require in reportatis.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, F 40, f. 85v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Dvě studie*, s. 27. B a r t o š , tamtéž, s. 33, se domnívá, že tím jsou myšlena *Reportata* připisovaná Janu Husovi, může to být ale odkaz na rukopis s druhou redakcí Jakoubkovy postily (označený v rukopisu *Sermones reportati a Iacobello*), konkrétně na text *De bellis*.

²⁹ Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. IX, s. 90–91, c. XVII, s. 248–255.

³⁰ Srov. NK ČR Praha, V G 3, f. 13rv, 17r, 18rv, 19v. V dalším ze dvou dílů zachované postily jsou války patriarchů Starého zákona po wyclifovsku považovány za předobraz současných duchovních bojů, které bojovali také Jan Hus a Jeroným Pražský

Přibližně ze stejné doby pochází postila s výkladem Pavlových epištol Korintským a Galatským,³¹ jež byla podle všeho zapsána do rukopisu nejdříve v roce 1417.³² Její autor, snad Jakoubek, prosazuje ostré trestání smrtelných hříchů a pomáhá si přitom také starozákonní argumentací. Na myšlenky Jakoubkovy postily z let 1415 až 1416 navazuje tvrzením, že světská ani duchovní moc nebrání veřejným hříchům. Příkladem může být sv. Pavel, který nechal cizoložníka vyloučit z obce.³³ Současné zmatky v Čechách nastaly hlavně proto, že oba stavy (světská a duchovní moc) překračují své meze a zvláště že kněží mlčeli.³⁴ Následuje opět odkaz na knihu *Numeri*, kde se píše, že když lid zhřešil, byli předáci lidu hrdelně potrestáni.³⁵ Na jiném místě je ale zmínka, že kazatel nenašel biblickou pasáž, jež by prikazovala zabít člověka.³⁶

Jakoubkovo české quadragesimale z roku 1416 čerpá z jeho starších latinských sbírek.³⁷ Zmínky o příkazech Jana Křtitele určených šlechticům a o tom, že má být chráněna chudina, jsou vernakulární verzí wyclifovského textu ze starší latinské postily.³⁸

(jejich jména byla připsána *in margine*; ze samotné formulace v textu není jasné, zda se míní tělesné, nebo duchovní boje). Srov. Jan Želivský. *Dochovaná kázání z roku 1419 I*. Od neděle velikonoční do páté neděle po sv. Trojici. Ed. A. Molnár. Praha 1953, s. 56–57.

31 S p u n a r , P.: *Repertorium I*, s. 239–240, č. 649.

32 Srov. M a r e k , J.: *Jakoubek*, s. 92–94.

33 Benediktini Břevnov Praha (deponováno v NK ČR Praha), 187, f. 189r.

34 *Si enim ille potestates, secularis scilicet et spiritualis, se mutuo maliciis opponere[n]t, multum bonum efficerent in medio populi. Quid autem est in Boemia disturbii! Hinc est, quia uterque status a suis limitibus extraneavit et presertim quia sacerdotes tacerunt.* Benediktini Břevnov Praha, 187, f. 189r. Na stejné téma ještě obšírněji na f. 188v–189r. Srov. H o l i n k a , Rudolf: *Nová betlémská postila M. Jakoubka ze Stříbra*. Věstník České akademie (= VČA) 60, 1951, s. 1–27, zde s. 23, pozn. 20.

35 *Legitur Numeri 25, quod dum contra prohibitionem peccavit populus, dominus Moysi fecit principes populi contra solem suspendere. Origenes: Cur est hoc, quod populo peccante principes puniuntur, nisi quia superiores pro delictis subditorum sunt rationem redditori.* Benediktini Břevnov Praha, 187, f. 189r. H o l i n k a , R.: *Nová betlémská postila*, s. 23, pozn. 19. Je zde uvedena také Origenova autorita citovaná v *De bellis*.

36 Benediktini Břevnov Praha, 187, f. 39r. H o l i n k a , R.: *Nová betlémská postila*, s. 8, 20, pozn. 9.

37 S p u n a r , P.: *Repertorium I*, s. 246, č. 676. Nekritické částečné vydání: *Mistr Jakoubek ze Stříbra. Betlémská kázání z roku 1416*. Ed. K. Sita. Praha 1951.

38 *Slyšte, co jest řekl svatý Jan Křtitel boží lidem světským, když k němu přišli mýtní aneb celní, tiežieze, co by měli činiti, i řekl jim: Nic viece, než což vám jest ustaveno, beřte, totiž mimo to, cožť jsú králi a ciesaři aneb obce ustavili pro pomoc ku obecnému dobrému, aby bylo ot lidí bráno, to beřte a nic viece. A pak rytieřom a panošem řekl:*

Po roce 1420 v postilách připisovaných Jakoubkovi velmi přibýlo zmínek o válce. Příkladem může být hned sbírka z roku 1420 na Jeremiášův *Pláč* a druhá postila na 24. kapitolu Matoušova evangelia, jež se dochovaly společně v jednom rukopisu.³⁹ Kazatel schvaluje obrannou válku husitů, protože je vedena pro dobrou věc a ze správných pohnutek. S odkazem na Ananiáše a Safiru argumentuje pro konfiskaci statků nepřátelům.⁴⁰ Kromě toho hájí ničení kostelů a klášterů.⁴¹ Ačkoliv prý někteří zneužívají válek ve svůj vlastní prospěch, i tak provádějí spravedlivou boží pomstu.⁴² Konstatuje dále, že i při spravedlivém vedení válek dochází k nepořádkům.⁴³ Hájí ovšem myšlenku, že poddaní mají právo na válku a mohou bojovat za pravdu.⁴⁴ Mají mít ohled k božimu zákonu a ustavičně se modlit, přičemž se

Ižádného neutiskajte, aniž bezprávie čiňte. Mějte dosti na nájmiech svých, na úrociech neb žoldiech. Toť jest zákon rytieřkých a panoských v zákoně božském jasně založený, lépe nežli mnižský. A protož ten zákon měli by sobě psáti rytieři a panoše na svých pasiech, nébrž v svých srdciech a jej v skutciech držěti, neb jinak nemohú spaseni býti. Neb v těch sloviech najprvé velí neutiskati, nebíti ižádného. A tak jim zapovídá hněv a náhlost, aby je neměli proti svým poddaným. Druhé zapovídá všeliké lánie, haněnie, když die: Nehanějte ižádného. Třetie jim zapovídá lakomstvie. [...] A též i nyníie páni rytieři i panoše nemají dopúštěti, aby se kterému spravedlivému člověku ot koho křivda aneb násilé dálo. Také na stav svěcký slušie brániti chudiny. Strahovská knihovna premonstrátů Praha, DE V 21, f. 87v–88v (citováno podle rukopisu; v Sitově edici na s. 55–56).

39 Srov. S p u n a r , P.: *Repertorium I*, s. 240, č. 652.

40 NK ČR Praha, X G 20, f. 233v. Srov. B a r t o š , František M.: *Studie o Žižkovi a jeho době III*. Rozchod Prahy a Tábora r. 1420. ČNM 98, 1924, s. 97–105, zde s. 101.

41 NK ČR Praha, X G 20, f. 60v, 61v, 168r. Srov. B a r t o š , F. M.: *Studie o Žižkovi a jeho době III*, s. 101.

42 *Et hec omnia Deus iuste permittit, quamvis sepe homines Dei vindictam inordinate exercent.* NK ČR Praha, X G 20, f. 61r, 61v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Studie o Žižkovi a jeho době III*, s. 102.

43 *Sic et nunc qui in bona causa et intencione recta bellant, adhuc tamen currunt multi circa hoc defectus, quia magis facit, quam deberet, acriter punit et suorum obliviscitur peccatorum, ideo sordes sunt multe et utinam aliqui non excidant a caritate, quia in patriam plerumque venit confidentia sibi ipsius.* NK ČR Praha, X G 20, f. 151v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Studie o Žižkovi a jeho době III*, s. 101 a též: *Jakoubkovo původství postily na Jeremiášův pláč a na 24. kap. evangelia Matoušova prý z druhé poloviny roku 1420*. VČA 51, 1942, s. 100–104, zde s. 101. Zde je již patrný vliv díla *Opus arduum valde*, jež potom sloužilo jako jeden ze zdrojů při psaní *Výkladu na Zjevení*.

44 *Si enim ducunt pugnam pro legis divine liberatione, pro communi bono secundum regulas determinatas sanctorum positas, bene fit, quia potestas coactiva est fundata Rom. XIII et I Petri II. [...] Sicque pugnando, ad legem Domini recursum habendo et sepe orantes, tunc bene fiet. Sed si homines crudeles sunt ultra mensuram, propriam*

teprve ukáže, zda je jejich boj spravedlivý.⁴⁵ Nad to disponují právem sesadit panovníka a zvolit jiného.⁴⁶ S tím souvisí, že když se Zikmund postavil proti kalichu, ztratil právo vládnout v Čechách.⁴⁷ Také tyto myšlenky byly ve větší či menší míře inspirovány anglickým reformátorem. V této postile je nejvíce patrné, že Jakoubek ve své „sociální doktríně“ racionalizoval představy těch lidí z církevních i světských kruhů, kteří z hlediska tehdejší společnosti nebyli úspěšní, protože se ve společnosti ovládané podle nich simonií nemohli uplatnit, a kteří si svůj podíl na veřejném rozhodování vydobyli až se začátkem husitství.

Vrchol Jakoubkovy postilní tvorby představuje *Výklad na Zjevení svatého Jana*, postila vykládající *Apokalypsu*, jež vznikla přibližně v letech 1421 až 1422, případně 1423.⁴⁸ Text se dochoval v pozdním opisu z dvacátých let 16. století v pražském kapitulním rukopisu; není známo, zda existovala latinská předloha, ani to, jakou měla podobu. Nalezneme zde unikátní osobní Jakoubkovy náhledy na obrannou válku husitů.

Projevem eschatologického smýšlení je názor, že by bylo bývalo nejlepší, kdyby lid vyšel spolu s kněžími vstříc Zikmundovu vojsku a všichni by zahynuli jako mučedníci. Vedlo by to k zavedení řádu prvotní církve, který ale nebude zaveden probíhajícími válkami.⁴⁹ Ostře se vymezuje proti

iniuriam ut questum et rapinas attendentes, tales a Domino desolantur. NK ČR Praha, X G 20, f. 100v–101r. Srov. též NK ČR Praha, X G 20, f. 68r. Srov. B a r t o š , F. M.: *Jakoubkovo původství*, s. 102–103, pozn. 37. K tomu srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio I.* Ed. R. L. Poole. Londonii 1885, c. XI, s. 75. Srov. též *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XIV, s. 167.

45 *Sic et nunc hec causa Dei, que contra Anticristum agitur, quid est ex Deo, nullus hominum destruet, sed augebitur amplius ac magis. Ipse enim Cristus pungnat et suos probat, si sibi adherebunt, si pro eo audebunt se exponere. Quid autem ex Deo non est, cadet et ruet. Et si quid nunc novi oritur, non statim zelanter est illi resistendum, dum non est certitudo, quod sit error. Sed si erit contra Deum, ruet, debilitabitur et non manebit etc.* NK ČR Praha, X G 20, f. 101v.

46 B a r t o š , F. M.: *Jakoubkovo původství*, s. 103, pozn. 38.

47 *Et quia rex Ungarie voluit fidelibus hereditatem corporis et sanguinis Domini auf-ferre, ideo hereditatem iure divino in terra Boemie amisit.* NK ČR Praha, X G 20, f. 233v. B a r t o š , F. M.: *Jakoubkovo původství*, s. 103, pozn. 38. Souvisí s výše řečeným výrokiem o ztrátě práv k majetku.

48 S p u n a r , P.: *Repertorium I*, s. 246–247, č. 677. Vydal František Šimek: *Jakoubek ze Stříbra. Výklad na Zjevení sv. Jana I–II*. Ed. F. Šimek. Praha 1932, 1933.

49 *Těchto dnuov přišla šelma, král uherský, aby se jí klaněli a pro něho aby pravda byla opuštěna; druhá jemu byla na pomoc. Kdybychom kněžíe život věčný předložili sobě s kněžími v prvním stavu a mužie i ženy i dietky i ženy kdybychom vyšli s věrau Kristovau, nechtějice se jemu klaněti a jej ctíti a pro něho od pravdy odstúpiti, již bychom s Kristem byli u pokoji; nechajice válek, bezpečnější bychom byli cestu vyvolili. [...] Skrz mučedlnictvo naše byl by řád prvotnie cierkve uveden, ale skrz války tyto*

kněžím, kteří radí k prolévání krve a chybí jim láska, nemají dostatek pokory a vyznačují se hněvem.⁵⁰ V tom vychází zejména z díla *Opus arduum valde*,⁵¹ jež bylo jednou z předloh pro celou postilu.

Ačkoliv připouští, že světská moc může bojovat,⁵² staví se spíše proti tělesným bojům; těch se mohou křesťané účastnit, jen když k nim jsou pohnuti Duchem svatým.⁵³ Probíhá tělesný boj pro kalich Páně.⁵⁴ Odpovědnost za něj nese kostnický koncil.⁵⁵ Také uherský král bojuje proti pravdě.⁵⁶ Jsme trápeni skrze okolní země, protože Bůh chce, abychom se obrátili od tělesných věcí k duchovním.⁵⁷ Šelma a okolní národy bojují proti pravdě.⁵⁸ Bojovníci mají dary boží a vítězství nad nepřáteli, ale neváží si jich a připisují je vlastní zdatnosti.⁵⁹

Vše je zasazeno do eschatologického rámce: Slovo boží musí být nejprve kázáno po celém světě, pak padne Babylon. Světská moc je sice v úpadku, což se týká i českého království, ale nedošlo k zásadní proměně v srdcích

neuvodí se. (Jakoubek ze Stříbra. Výklad na Zjevení I, s. 559.) I tady byl inspirátorem Wyclif.

50 Tamtéž II, s. 195.

51 Srov. *Opus arduum valde*, rukopis NK ČR Praha, V E 3, f. 134r, kde se tvrdí, že kněz se nemá dopouštět vraždy ani na schismaticích a hereticích. Je zde patrný jistý posun, protože *Opus* se (podobně jako ostatně Wyclif) vymezuje proti papeži a kruciátě, kdežto pro *Výklad* je východiskem aktuální situace v husitských Čechách. Angažmá kněží ve válkách na mnoha místech svých spisů zavrhuje také John Wyclif. Srov. např. *Iohannis Wycliffé Tractatus De civili dominio II*, c. XVIII, s. 267: *Ex istis videtur michi quod consulere ad bella et in causa propria vel causa domini secularis principaliter pro seculari dominio dedecet sacerdotem.*

52 *Bezpečněji t' jest tehdy následovati Krista a svatých jeho v bojích, v trestání, v milování, v utrpení a v pokoře Jezukrista. Jeho meč moci světské puojčen jest s příčinami k tomu slušnými. Nenie však bezpečná cesta tak jako prvnie v následování cierkve prvotnie. (Jakoubek ze Stříbra. Výklad na Zjevení I, s. 580–581.)*

53 Tamtéž II, s. 42.

54 Tamtéž I, s. 502.

55 Tamtéž I, s. 262 (také srov. tamtéž I, s. 549).

56 Tamtéž I, s. 499.

57 Tamtéž I, s. 591, 661.

58 *Šelma, že se všech strán bojuje s národy okolními cizími proti pravdě a vyvoleným jeho, Beránek jest jim na pomoc. Zlým protiví se všecko stvoření, i zlí lidé i ďáblové, těm Buoh nepomáhá v boji; ale svatých sau všecky věci a všecko jim slauží. Tamtéž I, s. 573.*

59 *Ó lid křesťanský, mají dary božie, mají vítězství nad nepřátely, a oni se tiem pozdvihovali a chvály vlastnie následovali, jako by Pán nespomáhal jim, a sobě připisovali takové dary, zapomenuvše na kříž Kristuov a na jeho umučenie a vylitie krve jeho! Tamtéž I, s. 558.*

lidí.⁶⁰ Přišel čas boje a vylévání krve, na mnohých lidech budou přítom vyčištěny hříchy, ale opravdový pokoj nastane až na onom světě.⁶¹

Ostře kritizuje neřády spojené s bojováním: Hejtmané v bojích nezabraňují loupežím a všude bují hříchy.⁶² Praha je za ně trestána, a proto tolik trpí.⁶³ Vymezuje se proti (táborskému) násilí, jež je spojeno s bludy.⁶⁴ Dochází ke zbytečnému zabíjení nepřátel a k hromadění bohatství pod ušlechtilými záminkami.⁶⁵ Bojovníci se mají kát a nezabíjet nepřátele.⁶⁶ Přijímání podobojí často figuruje pouze jako záminka pro hříchy.⁶⁷ Blud je, že kněží mají vést tělesné války,⁶⁸ přitom ale tělesně bojují nejen kněží, ale i ženy

60 Tamtéž I, s. 606 (srov. také tamtéž II, s. 16, 34, 36).

61 Tamtéž II, s. 185.

62 *Ačkoli křehčejším a mdlejším dopuštěno jest vedlé cesty lásky bojovati pro jeho při, ale velmi t' jest tu neshadné, ano, jestliže jediný shřeší u vojšťe, častokrát všeccko vojsko utrpí, jakož jest to zjevné na Achorovi; a bude-li jich tisíc zlých, na ty všecky mnohem více Buoh rozhněvá se. Nebo dobří mají bojovati, kteříž po lakomství nestojí, šelmy nectí, nepřátely milují, spasenie duší jich žádají, aby se obrátili ku Pánu Bohu, a k tomu mieří, aby naučili je podlé zákona božieho. Žádný tu pokrytec, žádný ukrutník, žádná šelma nemá býti tu, ale všickni v Duchu svatém shromáždění, ne z hnutie krve a těla, ale z hnutie Ducha božieho, které sau zlé věci u vojšťe, ty stavovati a krotiti.* Tamtéž I, s. 559–560. Srov. Iohannis Wyclif Tractatus de officio regis, s. 220.

63 *Jakoubek ze Stříbra. Výklad na Zjevenie II, s. 334.*

64 Tamtéž I, s. 553.

65 *Stav rytieřský a bojovný tak pro zákon bojují, aby v světě bohatstvie nahromáždili. Tak nižší městský stav mnohých věcí pod jménem čtenie svatého sobě dobyl. Tamtéž II, s. 192. Jako i nyní mnozí pod zpuosobau pře božie povolují vraždě, krádeži etc., avšak jeden každý i Písma svatého podporau vymaluvati se umí.* Tamtéž I, s. 436. Srov. též tamtéž II, s. 23, a tamtéž I, s. 173, 571, 573 a 649.

66 *Dnes navraťte se k srdci, bojovníci pro zákon boží, všecko-li ste činili z ponuknutie Ducha božieho a z lásky! Jestliže jest nebylo z lásky činěno, tu t' se shledává vražda. [...] Takéž i dnes, kteří počínají dobrým aumyslem bojovati a Ducha božieho hajbajícieho k tomu mají, ještě navracující se z boje najdau v Mojžiešovi, totiž v zákoně Kristově, co by oplakati měli a z čeho pokánie činiti; a jestliže se nebudau toho káti, aučastni sau vražedlnikuov. [...] Také v bojích těchto tělesných častokrát lepšího člověka zabijí, nežli jest kto u vojšťe, které se zdá býti z strany Kristovy. [...] Mnohé těchto dnuov zmodovali, kteříž k pravdě přistúpiti chtěli, kteříž pokánie činili, a neodpustili jim. Čehož sobě nechceš, jinému nemáš toho činiti. Naši mnozí křesťané nechťeli by samým sobě toho, aby zmodováni byli v hříších, ale jiným nechťeli dáti prodlenie ku pokání.* Tamtéž II, s. 194–195.

67 Tamtéž I, s. 622.

68 *Item, aby osobně knězie války vedli tělesné, vedlé těla bojujice, jakož jest to vidino na mnohých; a to jest proti Kristu, čtení, životu, příkladu jeho a naučení i svatých jeho. Protož pokánie mnozí mají činiti z povolenie a ponuknutie k vodění tělesnému.* Tamtéž I, s. 528.

a funkce stavů se míchají.⁶⁹ Kazatelskou kritiku nesnese ani bojovník pro boží zákon;⁷⁰ pokud není veden Duchem svatým a láskou, bude poražen.⁷¹

V Jakoubkově nejrozsáhlejším literárním díle není tak zřetelný vliv anglického reformátora Johna Wyclifa, ač i zde Jakoubek vychází z jeho myšlenkových konceptů. Projevují se tu také jiné inspirační zdroje, mezi nimi zejména *Opus arduum valde*, a snaha reagovat na aktuální situaci. Jakoubek ospravedlňoval obrannou válku husitů, jež měla v jeho očích především obhájit husity poznanou pravdu o přijímání z kalicha. Představoval si při tom, že bojovníci se budou na základě svého svědomí řídit božím zákonem a nebudou hromadit majetek. Ve svých úvahách o bojích vycházel téměř výhradně z toho, že se bojuje na obhajobu svatých pravd. Národ a politickou reprezentaci v těchto úvahách zpravidla nebral na vědomí, a pokud přece, tehdy mu rytíři jako představitelé světského stavu byli nástrojem v božích rukou. Zároveň jsou zde cítit počátky pesimismu, který se u něho později ještě prohloubil a proměnil se v jistou zahořklost. Důvodem k němu bylo, že ač horoval pro radikální společenskou změnu a později pro obrannou válku, nepředstavoval si, že v situaci, kdy královská moc i moc církve byly oslabeny, se budou lidé řídit především svými materiálními zájmy.

Podobně se Jakoubek vyjadřoval ve výkladu *Desatera* z dvacátých let, v jehož textu najdeme shodná místa s *Výkladem na Zjevení*.⁷² Příležitost k pojednání o zabíjení mu dal rozbor pátého přikázání. Podle Bartoše je zde „zajímavý výklad, založený na Jakoubkově traktátu *de homicidio*“.⁷³ Od-

⁶⁹ *Jako již bojují kněží a ženy světským obyčejem, pále a mordují, jakož se již tak stavové zmíchali, žádný svého nezachovává stavu. [...] Běda nám s těmi boji světskými! Nikdáť saú světi tak pilně nenapomínali k bojuom světským jako k bojuom duchovním.* Tamtéž II, s. 25.

⁷⁰ Tamtéž I, s. 561.

⁷¹ *Nebo křesťané nemají jako pohané podlé hnutie těla a krve bojovati, ale aby byli opatrní a maudří tak, aby se nic nedálo z ukrutenstvie a z hněvu, ale aby všechny věci byly z lásky. A protož tu potřebie jest maudrosti.* Tamtéž I, s. 207. Srov. též tamtéž I, s. 104, a tamtéž II, s. 43, 221. Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVII, s. 256.

⁷² S p u n a r, P.: *Repertorium I*, s. 241, č. 654. F. M. Bartoš se domníval, že postoj autora postily se blíží Jakoubkovým názorům a náhledům obsaženým ve dvoudílné sbírce připisované Janu Želivskému. Podle něho vznikla postila v letech 1420 až 1429, nejspíše kolem roku 1423. Nechybíme snad, když také na základě nad čarou naznačených souvislostí sbírku připišeme přímo Jakoubkovi. Pozdějším zpracováním této postily je výklad *Desatera* považovaný dosud za samostatné dílo Václava z Dráchova, i když bylo upozorněno na souvislost s Jakoubkovým dílem. Srov. S p u n a r, Pavel: *Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans II*. Warsaviae – Praeae 1995, s. 91, č. 126. Srov. též B a r t o š, František M.: *Husitský sborník novoříšský*. JSH 21, 1952, s. 67–68.

⁷³ Traktát je však považován editorem jeho částí Jastrebovem za dílo Mikuláše Biskupce,

mítá, i když ne absolutně, popravu a opět poukazuje na rozdíl v kvalifikaci krádeže a smilstva.⁷⁴ Bůh je milosrdný soudce, a k tomu by měli přihlížet i světšší soudci.⁷⁵ Je zde patrný rozpor mezi institucionální racionalitou městské společnosti a výměrem božího zákona. Mimochodem, obdobně se vyjadřuje jakoubkovský sborník kázání z doby kolem roku 1415,⁷⁶ který se sice po wyclifovsku vymezuje proti trestu smrti, netroufá si jej ale zcela zamítnout a připouští výjimky.⁷⁷

Navazující text shrnuje výše vypsané názory, přechází k otázce války, a to výkladem o válkách ve Starém zákoně, jež byly vítězné, pokud byly

srov. S p u n a r , P.: *Repertorium II*, s. 73, č. 96. Odmítl to ale už B a r t o š , František M.: *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*. Praha 1925, s. 48, č. 62.

74 *Et sic si volunt aliquem peccatorem punire, debent secundum legem Dei novam punire, et non secundum iura paganica, que sunt contra legem Dei. Et ergo si domini iudices, consules volunt aliquem occidere, tunc si Lex Nova, que est lex caritatis et misericordie, ostendit eis, tunc occidant. Si autem nec Lex Nova nec revelacio Dei nec instinctus Dei vobis hoc ostendit, tunc valde timere debetis. Item alii, qui consentitis talem occisionem fieri, eciam peccatis contra hoc mandatum. [...] Et sic ista homicidia, que nunc currunt ex induccione quorundam sacerdotum, sunt contra istud mandatum. [...] Istis iam dictis ego non audeo dicere, quod iudices, principes etc. non audeant aliquando aliquem occidere, sed semper dico: si Lex Nova, que est caritatis et misericordie, ostendit vel revelacio a Deo occidere, occidant.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 32v–33r. Srov. B a r t o š , František M.: *Přispěvky k dějinám Václava IV.* 6. Jakoubkův výklad Desatera. VČA 51, 1942, s. 92–100, zde s. 94. Ale oni proti tomu hřeší, protože mírně trestají těžké hříchy jako smilstvo, ale menší hříchy jako krádež přísněji. Oproti staršímu rukopisu NK ČR Praha, VI E 24, kde je problém řešen čistě teoreticky (srov. níže), je to reakce na konkrétní situaci.

75 Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 33v.

76 S p u n a r , P.: *Repertorium I*, s. 237–238, č. 642, s. 238, č. 644, s. 242, č. 658; týž: *Repertorium II*, s. 96, č. 143 (celá sbírka).

77 *Cum lex nova sit lex gracie et misericordie, quod cristianus quicumque nec iudex nec rex propter quamcunque causam deberet occidere. Et quia quicumque existens peccator et causam habens mortis, nollet mori, igitur hoc et alteri nolit. Si etenim homo esset reus mortis, tunc postularet sibi tempus et remissionem ac indulgenciam, quod peniteret et contricionem de peccatis haberet. Cur igitur hoc et alteri non volunt iudices? Multe quidem sunt alie pene quam mors sicut banicio de terra, de regno aut flagellacio. Et si quis est reus morte, non tamen debet mori statim, quia pro quolibet crimine est mille dignus mortibus, non tamen mox debet occidi. Quid igitur tibi non vis, nec facias aliis.* NK ČR Praha, VI E 24, f. 150r. Srov. též *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVIII, s. 269–270: *Si ergo edificacio templi materialis fuit prohibita viro sanguinum, quanto magis sacerdoti qui debet quotidie preparare templum Christo quem conficit; dedecet tale carnificium, nec est magna religiositas sic furem occidere, cum pena excommunicacionis, proscripcionis, incarcerationis vel abhominacionis foret ewangelio Christi conformior.* Srov. i tamtéž, c. XVII, s. 255.

vedeny pro věc boží, kdežto naopak porážky jsou trestem za hříchy.⁷⁸ Potom se kazatel zase vrací k otázce zabití. Zamítá názory těch, kteří se dovolávají starozákonního výroku, že zlí nemají býti trpěni,⁷⁹ a uvádí tři podmínky spravedlivé války, jež byly tradovány ve středověku a jež byly zmíněny také v textu *De bellis*. Dále řeší už Wyclifem rozpracovanou otázku, zda se kněz nebo klerik může dopustit zabití v obraně, a odpovídá, že nikoliv a že pouze v krajním případě to není smrtelný hřích a že kněží se nemají takové situaci vystavovat.⁸⁰ Někteří kněží podle něho argumentují Bibli s odkazem na příklady Pinchase a Samuela, protože chtějí sami zabít.⁸¹ To však byli kněží Starého zákona a dnes platí zákon Nový. Starý zákon navíc dnes není možné brát doslova, a to platí i o knize Jozue a jejím pojetí tělesných válek.⁸² Čtyřem kněžím Starého zákona bylo dovoleno zabít, kněžím Nového zákona to není dovoleno nikdy.⁸³ Od kněží, kteří zabíjejí, nemají křesťané ani přijímat svátosti.⁸⁴ Není možné se dovolávat ani příkladu Petra,⁸⁵ který usmrtil Ananiáše a Safiru, protože se tak stalo zázrakem.⁸⁶ S aluzí na příklady uvedené v jeho raných postilách konstatuje, že křesťan může utínat ucho tak jako Petr, ale jedině duchovně.⁸⁷ Tělesný

⁷⁸ B a r t o š , F. M.: *Příspěvky k dějinám Václava IV.*, s. 95.

⁷⁹ Exodus 22, 18: *Maleficos non paciaris vivere super terram.*

⁸⁰ B a r t o š , F. M.: *Příspěvky k dějinám Václava IV.*, s. 95

⁸¹ *Sed aliqui sacerdotes adducunt scripturas pro se, volentes soli percutere et interficere inimicos. Et adducunt Finees et Samuel[em], qui Agag interfecit, ut patet I Reg XV. Et Moysen adducunt.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 35r. Obě tyto starozákonné postavy jsou zmíněny v traktátu *De bellis*.

⁸² *Qui vellet in omnibus Veterem Legem tenere, talis iudicaret, sicut dicit Origenes omelia 15 super Iosue, quia si deberet scilicet ille liber Iosue ad litteram de bellis corporalibus nunc teneri, nunquam apostolis et aliis posterioribus fuisset relictus. Et ergo nunc populus simplex est valde seductus per falsam expositionem Veteris et Nove Legis.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 30v.

⁸³ *Respondetur, quod III fuerunt sacerdotes Veteris Legis, quibus licitum fuit interficere, sed sacerdotibus Nove Legis non licet percutere in omni causa.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 35r.

⁸⁴ *Et sic cristiani ab illis sacerdotibus non deberent sumere sacramenta, quos noscunt pugnasse armis corporalibus, quia sunt irregulares, si non penituerint.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 35r.

⁸⁵ *Si tibi dedit Deus hoc donum, percucias ore sicut Petrus, sed non armis corporalibus.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 35r.

⁸⁶ Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVIII, s. 270–271: *Sed in causa Dei voluit induratos occidi, ut patet de Anania et Saphira Act. IV, non manu Petri episcopi, sed Dei miraculo.*

⁸⁷ K výše uvedeným citátům z pražského kapitulního rukopisu srov. B a r t o š , F. M.: *Příspěvky k dějinám Václava IV.*, s. 95–96.

boj je přesto přípustný: Bojovníci za boží zákon mají mít lásku i k nepřátelům.⁸⁸ Myšlenky formulované v postile jsou jasnými ohlasy díla *Opus arduum valde* a spisů Johna Wyclifa, ve srovnání se staršími texty se posílil Jakoubkův pesimismus.

V rukopisu s výkladem *Desatera* je navíc zařazen krátký samostatný projev o válce, jehož autorem je podle Bartoše rovněž nejspíš Jakoubek.⁸⁹ Také tento text je založen na Wyclifově díle *De civili dominio*.⁹⁰ I proto se obsahově částečně shoduje s traktátem *De bellis*. Tento projev je však kratší a neobsahuje jiné než biblické citace (jedinou výjimkou je citace řádné glosy). Je uvozen citátem z biblické knihy Přísloví *boj ved' s rozvahou*.⁹¹ První část textu tvoří koláž sestavená z citátů ze 17. kapitoly 2. knihy Wyclifova díla. Zabývá se dvěma podmínkami pro vedení války, totiž spravedlivou věcí a správným záměrem.⁹² Kromě spojovacího textu a uvedení několika „dokladových“ biblických citací (jednoho ze čtvrté kapitoly První knihy Makabejské a několika ze 14. kapitoly knihy Genesis) je zde shrnutí

88 Tamtéž, s. 96. Výklad Zjevení 9, 3: *Data est eis potestas sicut scorpionum terre. Sic illi, qui dicunt se bellare pro lege Domini et non habent caritatem etiam ad inimicos, sunt locuste et scorpiones, quia bellare pro lege Domini est bellare pro caritate.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 65v–67r. Znění je totožné jako v Jakoubkově výkladu *Apokalypsy*, srov. *Výklad na Zjevení I*, s. 341–342.

89 Na f. 9v–10r. Srov. B a r t o š , F. M.: *Jakoubkovo původství*, s. 98, pozn. 18.

90 Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVII, s. 240–247 (viz níže).

91 Přísloví 20, 18.

92 *Primo bellantem oportet esse in gracia, aliter enim iniuste facit, quidquid facit.* [Srov. *De civili dominio II*, c. XVII, s. 240.] *Mt VII* [7, 18]: *Non potest arbor mala fructus bonos facere. Et quia debemus omnia in caritate facere, patet hec condicio prima,* [Srov. tamtéž, s. 241.] *ymmo si corpus rebellat anime. Debet primo corpus subicere, cum sit hostis periculosissimus dampni maximi verisimiliter illaturus.* [Srov. tamtéž, s. 244.] *Ex quo patet, quod homo primo debet se et suos intrinsecos supposita iniusticia expugnare. Probat: Nemo debet alium expugnare, nisi ex fraterna caritate, ut patet ex prima condicione. Sed omnis caritas incipit a seipsa, ergo debet incipere a seipso et suis domesticis quam exteris a regno, quibus in tantum non obligatur.* [Srov. tamtéž, s. 244.] *Sicut enim Iosue VII* [7, 25] *videns ex subtractione Finee [recte Achan] regule auree iratum Dominum, noluit procedere ad bellum, postquam illud peccatum in Achor [recte Achan] punitum est.* [Srov. tamtéž, s. 245.] *2^a condicio intencio recta, que principaliter et finaliter rectificat bellum. Mt VI* [6, 22]: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum.* [Srov. tamtéž, s. 242.] *Et per consequens oportet causam, pro qua quis pugnat vel saltem pugnare debeat, esse iusticiam Dei et non bona temporalia. Nemo namque debet se bello exponere, quod est periculum mortis, nisi in causa, qua mortuus foret martir.* [Srov. tamtéž, s. 241.] *Necesse est ergo intencionem bellantis purgari a putredine vane fame, libidine dominandi et zelo pro patria iniuriam vindicandi et ira culpabili postposita a cupiditate temporalium perquirendi et [indui] intencionem divini honoris.* [Srov. tamtéž, s. 242.] Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 9v–10r.

wyclifovských myšlenek, jež je textově téměř doslova shodné s jednou krátkou pasáží textu *Bellandi materiam* připisovaného Příbramovi. Pozoruhodné je, že ze dvou odstavců tohoto dílka, jež nejsou přímo přejaty z Wyclifa, ale shrnují jeho myšlenky, si vybral ten první, kde se hovoří o tom, jaký postoj mají zaujímat bojovníci. Ty má motivovat spravedlnost a boží pravda, nikoliv bohatství.⁹³ Naopak druhý takový odstavec, který v *Bellandi materiam* bezprostředně následuje a v němž se hovoří o obraně vlasti a argumentuje se přirozenoprávně, přejat nebyl. Svědčí to o rozdílu v přístupu k problematice mezi Jakoubkem a Wyclifem a potažmo i mezi Jakoubkem a Příbramem, který paradoxně později Wyclifovy spisy silně potíral.⁹⁴ Za vlastní autorův přínos je možno považovat také formulaci požadavků na řádný boj, jakkoliv i ty jsou inspirovány Wyclifem. Ve válce má být zachována čistota, velká umírněnost, poslušnost a po vítězství mají být Bohu činěny díky. Celkově se dá říct, že Jakoubek navazuje na poslední třetinu traktátu *De bellis*. Důraz je kladen na vnitřní motivaci bojujícího, již je čistota. Rozhodně se nemá bojovat kvůli zisku a bohatství.

K válkám se vyjadřuje i postila z dvacátých let, již F. M. Bartoš připsal Jakoubkovu žákovi.⁹⁵ Perikopa z listu Římanům, mimochodem stejná jako ve Wyclifově kázání, jež se věnovalo témuž tématu, zavdala kazateli příčinu k výkladu o válkách.⁹⁶ Kněží se nemají bránit světskými zbraněmi, stejně jako se nebránil Kristus, apoštolové a prvotní církve.⁹⁷ Zmiňuje se o tom, že

⁹³ *Ex quibus patet, quod illi sunt insipientes stipendiarii et non habentes fidem vivacem caritate formatam, qui se mortis periculo exponunt. Non propter iusticiam aut veritatem Dei, sed propter stipendia magna. Ducti magis cupiditate insaciabili quam zelo iusticie, quorum merces temporalis, cum affuerit dampnatio perpetua perpetrato facinore, eis non proficiet, sed nocebit.* Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta Praha, C 103, f. 10r. Srov. *Bellandi materiam*. Ed. H. Kaminsky. In: *A History of the Hussite Revolution*. Berkeley – Los Angeles 1967, citovaný úryvek na s. 548. Vydal též S e i b t , F.: *Hussitica*, úryvek na s. 198.

⁹⁴ K textu *Bellandi materiam* srov. tamtéž, s. 50.

⁹⁵ Evidence: B a r t o š , F. M.: *Dvě studie*, s. 53–54 (ukázky, atribuce Václavovi z Dráchova); S p u n a r , P.: *Repertorium II*, s. 93, č. 134.

⁹⁶ *Mějte porozumění jeden pro druhého. Nesmýšlejte vysoko, ale věnujte se všedním službám. Nespoléhejte na svou vlastní chytrost. Nikomu neodplácejte zlým za zlé. Vůči všem mějte na mysli jen dobré. Je-li možno, pokud to záleží na vás, žijte se všemi v pokoji. Nechtějte sami odplácet, milovaní, ale nechte místo pro Boží soud, neboť je psáno: „Mně patří pomsta, já odplatím, praví Pán.“ Ale také: „Jestliže má tvůj nepřítel hlad, nasyť ho, a má-li žízeň, dej mu pít; tím ho zahanbiš a přivedeš k lítosti.“ Nedej se přemoci zlem, ale přemáhej zlo dobrem. Římanům 12, 16–21.*

⁹⁷ *Oportet enim, ut in canone habetur causa 23 per Ciprianum et Bernhardum et Augustinum, qui exponunt illud, quod non generatim habet brachium seculare gladium et potestatem ad pugnandum, possunt enim ex caritate defendere rem publicam contra invasores regni et fidei, sed est difficile esse sine peccato. Oportet enim, quod non*

někteří kněží kázali proti papežově válce a světským bojům, ale potom titíž kněží hájili materiální boje a násilnosti a sami doprovázeli vojsko složené z pochybných živlů, jež se dopouštělo nelidských násilností; z toho vojska vyšly nejhorší bludy proti Kristovu evangeliu a eucharistii a také loupeže, plnění a vypalování měst a vesnic a prolévání krve.⁹⁸ Rozbor příkazů Jana

*propter superbiam, non ex iura, non propter divicias, non propter vindictam proprie cause, sed propter rem publicam et defensionem fidei, si alio modo non possunt inimicos mitigare. Ultimus est modus iste, consurgere ad pugnam contra eos, sed quod sit pugna pro fide, et sic causa iusta, non pro stercoribus mundi, 2° admodum attendant, ut sit cum moderamine, id est cum timore Dei, 3° quod si possunt trahere ad concordiam per aliam viam bono modo, sed impossibilitate isto modo, si scilicet nullo modo vellent ad pacem converti, tunc miles Cristi debet respicere ad finem et ad intentum, quod sit caritas ad inimicos, scilicet quod vellent libenti animo illos salvare, et quidquid agunt, quod ex caritate agant et quod inimicos non odiant et quod nolint aliud, nisi peccatum in eis destruere, quod est contra Deum et rem publicam, ideo oportet, quod diligant eos, contra quos pugnant in caritate non ficta, et quod vellent alio modo libenter illos salvare et non possunt, ideo brachium seculare isto modo potest pugnare, et non debent permittere fidem destruere. [...] Et sic habent se milites cristianorum, et si in casu moriantur in pugna ista, beati sunt milites illi. Et si illi occidunt aliquem a casu, non ex malicia, sancti non vocant eos homicidas. Securius autem fuit via martirum et apostolorum virorumque apostolicorum non pugnare gladio materiali. NK ČR Praha, VI E 11, f. 247v. Také tento text je částečně založen na Wyclifově díle *De civili dominio*; srov. též *Iohannis Wyclif Sermones III*, s. 101: *Ad primum videtur michi quod licet brachio seculari defensiva pugnare cum hostibus invadentibus. Sed ars ista est periculosa atque difficilis, quia oportet ad causam, ad formam, ad finem attendere; ad causam, cum sit pro defensione fidei non pro stercore temporalium; ad modum, id est, ut sit cum moderacione, pugnando primo cum racione trahente ad concordiam, si potest fieri. [...] Via tamen securior foret pugnare spiritualiter non cum gladio aerem verberando sed Deum orando, sic in tractu hostes ad concordiam obsecrando, et in illa reputata vecordia mortem si oporteat paciendo.**

98

*Quidam ex sacerdotibus nostris papam arguebant in predicacionibus, quod a Domino potestatem bellandi mundialiter non accepisset. Iam ex hiis pluribus sacerdotibus orta est mundialis pugna et stat in eorum ducatu exercitus villanorum et clientum et pessimorum hominum, inhumana crudelitas perpetratur hodie ex nutu sacerdotum olim devotissimorum in simplicem communitatem; inde, videlicet ab exercitu eorum, quem fovent, veniunt hereses infinite contra evangelium Cristi, inde contra sacramentum venerabile divinissime eukaristie hereses pullulant horrende et inde furta et spolia et exustiones civitatum, villarum, die noctuque effusio sanguinis cristianorum inaudita hodie concrepat usque ad celos et adhuc instigant ad bella ista. Et omnia mala, que perpetrant a seculo inaudita sacerdotes in illis sectis beatificant et bella hec sanctificant, que ex directo sunt contra crucem Cristi et sanctorum Dei gesta et vitam etc. Ideo non sunt digni edificare templum Domino. Si rex David non fuit dignus edificare templum Domino propter effusionem sanguinis in causa Dei, a forciori hii bellantes in causa erroris et omnis Babilonice abhominacionis non possunt plantare ecclesiam. NK ČR Praha, VI E 11, f. 248r. (Srov. částečně téměř ve shodném znění *Výklad na Zjevenie I*, s. 104.) Podle Řehoře mohli prý David a Ezechiáš, oba laici, bojovat na obranu. Petr byl napomenut, když uťal Malchovi ucho a pak už nikdy*

Křtitele se liší od rozboru zařazeného ve starších Jakoubkových postilách. Bojující nemají zabíjet proti božimu přikázání, nemají podněcovat k válkám citacemi a nářky, nemají toužit po časných věcech a mají se spokojit se skromným oděním.⁹⁹ Přesto je i tady jasná wyclifovská inspirace.¹⁰⁰

Radikální vyznění má postila, jež pochází z rozmezí let 1424 a 1431. Je to vzorová příručka, která vznikla bez vazby na konkrétní církevní rok.¹⁰¹ F. M. Bartoš vyslovil domněnku, že autorem je „Jakoubek nebo jeho důvěrný žák“. Kazatel je proti popravování zlodějů a proti trestu smrti vůbec.¹⁰² Srovnává též přístup k zabíjení ve Starém a v Novém zákoně.¹⁰³

Poněkud nejasnou dataci má epištolní postila připisovaná Jakoubkovi.¹⁰⁴ Podle F. M. Bartoše vznikla v době kolem roku 1420, do jediného zacho-

nezacházel s tělesným mečem, a tak s ním nemá zacházet celý klérus. Vojáci mají prokazovat skutky milosrdenství vdovám, sirotkům a poddaným, mají je chránit před nepřáteli a nepřátele nezabíjet, ale napravovat, trestat a věznit. Srov. též Bartoš, F. M.: *Dvě studie*, s. 54. Podle Bartoše je to „zcela jakoubkovská vzpomínka“.

⁹⁹ *Unde sanctum Dei organum Iohannes Baptista Luce 3° dat regulas militibus vivendi, non dicit „nolite pugnare“, sed de illo tacet et non prohibet.* NK ČR Praha, VI E 11, f. 248rv. Na f. 248v jsou příkazy Jana Křtitele rozebrány.

¹⁰⁰ Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVII, s. 256, 263.

¹⁰¹ Spunár, P.: *Repertorium II*, s. 92–93, č. 132. Nálezová zpráva: Bartoš, František M.: *Nová betlémská kázání Jakoubkova*. KJ 1951, č. 29, s. 1. Srov. též Bartoš, František M.: *Postila pražského husity z doby revoluce*. VČA 60, 1951, s. 121–135; týž: *Dvě studie*, s. 54 (atribuce Václavovi z Dráchova).

¹⁰² Bartoš, F. M.: *Postila pražského husity*, s. 130.

¹⁰³ *Sicud in Veteri Lege populus Israeliticus totus debebat regi et gubernari in omnibus secundum legem Mosaicam, ideo omnes excessus punire debuerunt secundum legem Mosaicam, secundum illam condempnando, et nichil secundum legem excogitatum facere audebant. Ideo homicidas, fures, festi transgressores et adulatores etc. secundum illam puniebant. Nichil enim extra legem facere audebant, nisi revelationem habuissent, sicud David consulto Domino inimicos invasit; sic Finees secundum revelationem duos commiscentes occidit. Ita et populus cristianus secundum legem gracie a Cristo traditam, que est lex amoris et perfecte libertatis, in omnibus faciendis et agendis debet dirigi et gubernari. Principes et iudices etc. debent pro furto, adulterio, homicidio etc. secundum legem Cristi iudicare. Et ostendant ex ista lege, quod pro furto debeant suspendere, ostendant, quod caput pro capite debet fieri! Et si non habent, cur hec acceptant? Omnia iudicia hominum extra legem Dei sunt incerta et periculosa et hec sunt iudicia temeraria. Unde glossa Augustini dicit, quod prohibetur hic iudicium temerarium. Quare nunquam aliquis morti est tradendus, nisi ad hoc sic lex divina vel inferens mortem aut sentencians sit Spiritu Sancto motus. Ideo Salvator ad scribas Iohannis VII° dicit: „Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate“, quod est secundum Dei ewangelium! Východočeské muzeum Hradec Králové, LA 38, f. 180r.*

¹⁰⁴ Spunár, P.: *Repertorium I*, s. 240, č. 651; Bartoš, František M.: *Jakoubkova Betlémská postila z prvního roku revoluce 1419–20*. TP KR 19, 1952, s. 119–127.

vaného rukopisu byla ale zapsána až v padesátých letech. Její obsah a intertextové vazby však svědčí o tom, že minimálně základ textu je skutečně výrazně starší než zápis. Zdůrazňuje se tu nutnost mít lásku i k nepřátelům.¹⁰⁵ Příčina válek spočívá v tužbě po cizích statcích, jež se projevuje také u utraktivistů.¹⁰⁶ Jsou zde řešeny i praktické otázky spojené s válkou, například zda si kazatel smí zachránit život útekem.¹⁰⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že Jakoubek se o válkách zmiňoval nejprve jen povšechně a stavěl se proti angažování kněží v tělesných bojích. V roce 1413 se u něho probudil zájem o světské boje v souvislosti s domácí válkou a žádostmi bojovníků o vyjádření. Jakoubek stejně jako jeho velký vzor John Wyclif spojoval otázku dovolenosti válek a zabíjení s výkladem páteho přikázání, pod něž patřilo i trestání provinilců v rámci výkonu světské moci. Dalším souvisejícím tématem byl přístup vrchnosti k poddaným. Dá se říci, že jeho texty o válčení měly také normativní aspekt. Nejednalo se sice o dobové vojenské řády, ale mohly dobře sloužit jako zrcadlo bojovníka za boží zákon. Východiskem jeho názorů na válčení, které projevoval ve svých postilách, byl text *De bellis*, jež zformuloval na základě jedné z kapitol Wyclifova spisu *De civili dominio*. Motivy z tohoto Jakoubkova traktátu pak nalezneme i v pozdějších textech jeho postil.

Jakoubkovo samostatné zpracování tematiky je jak ve zvláštním textu věnovaném válkám, tak ve zmínkách roztroušených v postilách silně založeno na spisech Johna Wyclifa, a to ve značně větší míře, než se dosud předpokládalo. U vědomí tohoto aspektu Jakoubkovy literární činnosti chápeme, proč katoličtí odpůrci považovali trochu zjednodušeně přední husitské teology za pražské wyclifity. Důvod, proč byl „evangelický

¹⁰⁵ *Item istis temporibus, qui in bellis se exposuerunt usque ad mortem, si caritatem non habuerunt eciam ad inimicos, nichil prodest eis ad salutem, et quod alios defendunt, si soli non salvabuntur, nichil eis prodest. [...] Quomodo autem caritatem servat ad inimicum, qui occidit ipsum humilitatem et promittentem iam fieri bonum? Sicut eciam multi spoliantes et crudelitates in proximos suos exercentes et se palliantes et excusantes per hoc, quod legem Dei defendunt, decipiuntur.* Městské muzeum Nový Bydžov, inv. č. 18, f. 88v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Jakoubkova Betlémská postila*, s. 120–121.

¹⁰⁶ *Notandum eciam, quod desideria carnalia sunt cause et inicium bellorum currencium et presertim in illa parte populi cristiani, que asserit se veritatem Dei tenere. [...] Qui ergo aliena concupiscunt vel vindicari appetunt, isti sunt pacis corruptores.* Městské muzeum Nový Bydžov, inv. č. 18, f. 134r. Srov. B a r t o š , F. M.: *Jakoubkova Betlémská postila*, s. 120.

¹⁰⁷ Odpověď zní, že pokud je hledána jeho osoba, může, jinak ne. Tamtéž, f. 83v. Srov. B a r t o š , F. M.: *Jakoubkova Betlémská postila*, s. 123–124. Srov. též *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVIII, s. 261, 272–273.

doktor“ pro pražské reformátory tak přitažlivý, můžeme spatřovat snad v tom, že dílo Johna Wyclifa mělo kompendiální charakter a nabízelo hluboký, a přitom ve svém reformním étosu patřičně průrazný obraz světa. Zároveň bylo natolik rigorózní, že si z něho mohli vybírat i následovníci suchého a hloubavého učence Matěje z Janova. Výběr se neobešel bez zjednodušení, výsledné texty měly na rozdíl od originálu jednoznačné vyznění, a tak jako v případě textů o válkách, často též poněkud posunutý význam. Jakoubek byl na rozdíl od Wyclifa – pravda, v jiné situaci, kdy bylo možno tvrdit, že probíhá boj za boží zákon – apriorně nakloněn souhlasu s válkou. Je jistě příznačné, že je u něho výrazně oslabena poznámka, že je skoro nemožné zachovat lásku ve válce a křesťan tak nemá bojovat.¹⁰⁸

Ve srovnání s jeho předchůdci i následovníky v Jakoubkových textech chybí jakýkoliv náznak národního vědomí. Vždyť veškeré lidské konání má být podřízeno božimu zákonu a s tím se rozhodně neslučuje boj kvůli zisku a bohatství...

Zejména po roce 1419 byla v Jakoubkových postilách válka často tematizována, nejvíce v jeho nejrozsáhlejším díle *Výklad na Zjevení svatého Jana*. Zde k wyclifovským ingrediencím přistoupil apokalyptismus, který byl patrný už v postilách z roku 1420, a také částečný vliv lollardského díla *Opus arduum valde*. Ve vztahu k Wyclifovi je patrný částečný odklon od doslovného citování, přesto je zřetelný jeho vliv: Jakoubek užívá jeho terminologii a aplikuje ji na novou situaci. Později ve výkladu *Desatera* se opět vrací k doslovným delším citacím a parafrázím Wyclifa.

Zjistili jsme, že Jakoubek se vztahoval především ke skutečnostem mimo tento svět, předpokládal niternou reflexi válečných činů na podkladě božského zákona a vůbec nepočítal s přirozenými právy, které jsou vlastní lidem a jejich pospolitosti také podle anglického reformátora Johna Wyclifa, který byl zdrojem a inspirátorem většiny jeho postojů. Podniknuté zkoumání mělo i ten vedlejší efekt, že prokázalo intertextové vazby v korpusu jakoubkovských textů, jež mohou být sekundárním potvrzením autorské atribuce či alespoň odvozenosti textů.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Srov. *Iohannis Wycliffe Tractatus De civili dominio II*, c. XVII, s. 236–237.

¹⁰⁹ V poznámkách pod čarou byly užity citáty z postil bez uvádění perikop či svátků, k nimž se jednotlivé texty vztahují. To přirozeně může vést k jistému zjednodušení při interpretaci, ale vzhledem k danému rozsahu studie to jinak nebylo možné. Tento příspěvek byl vypracován v rámci institucionálního výzkumu Národní knihovny ČR, oblast 5: „Výzkum kulturního dědictví a knižní kultury pozdně středověkých Čech“.

DER KLEINE TRAKTAT *DE BELLIS* UND DIE AUFFASSUNG DES KÖRPERLICHEN KAMPFES IN DEN POSTILLEN VON JACOBELLUS VON MIES (JAKOUBEK ZE STŘÍBRA)

Der vorliegende Beitrag behandelt die Auffassung des körperlichen Kampfes in den Postillen des tschechischen Reformators Jakoubek ze Střibra – Jacobellus von Mies († 1429). In seinen frühen Postillen findet man nur zufällige Erwähnungen über das Führen von Kriegen. Im Jahre 1413 und später im Jahre 1414, als die Beteiligten an einem Krieg in Böhmen von Jacobellus eine Beurteilung darüber forderten, welche der kämpfenden Parteien gerechter sei, schrieb er zwei Texte, und zwar *Ad bellum* sowie den kurzen Traktat *De bellis*, der in die zweite Redaktion seiner Evangelienpostille aus den Jahren 1413 bis 1414 einging. Dieser zweite Text wird in der Anlage zur vorliegenden Studie ediert. Er basiert auf den Gedanken von John Wyclif, die im Kapitel 17 des zweiten Buches von *De civili dominio*, ferner in einer Predigt über die Episteln, im Werk *Tractatus de officio regis* sowie an verschiedenen Stellen der ersten zwei Bücher seines Werkes *De civili dominio* enthalten sind. Nach 1414 findet man in fast jeder Postille von Jacobellus wenigstens eine Passage über die Kriege, die durch den erwähnten kurzen Traktat inspiriert sind. Die Themen dieses Textes, die alle eine Inspiration durch Wyclif verraten, verwendete Jacobellus in seinen Postillen bis in die 20er Jahre des 15. Jahrhunderts. Nach 1420 lässt sich bei Jacobellus sowohl ein beträchtlicher Anstieg der Erwähnungen von Kriegen als auch die Radikalisierung seiner Äußerungen beobachten. In dieser Zeit trat zu seinen Inspirationsquellen neben Wyclif nachweislich auch das Werk der Waldenser *Opus arduum* hinzu. Im Vergleich mit seinem Vorbild Wyclif neigte Jacobellus eher dazu, dass es möglich sei, körperlich zu kämpfen. Er bezog sich allerdings vor allem auf die Tatsachen außerhalb dieser Welt; er setzte eine tiefe innere Reflexion von Kriegstaten aufgrund des Gesetzes Gottes voraus und rechnete gar nicht mit natürlichen Rechten, die auch dem englischen Reformator John Wyclif zufolge den Menschen und ihrer Gemeinschaft eigen sind, der ja die Quelle und Inspiration der meisten Ansichten von Jacobellus war.

Iacobellus de Misa**De bellis**

(editio critica)

Cod. R – Musaeum Nationale Pragense XIV E 4, ff. 179v–181v

|De bellis

R 179v

| Quomodo sanctus Iohannes Baptista predicavit prudenter et
 ferventer et perseveranter, de hoc scribitur specialiter Iohannis
 5 <1°>, quando exivit ad eum omnis multitudo, publicani, mili-
 tes et spirituales; et quid unicuique respondit, ibi habetur. Mili-
 tibus dixit: „Neminem concuciatis neque calumpniam faciatis
 et contenti estote stipendiis vestris.“ Primum est contra tyrran-
 nos, qui concuciant. 2^m est contra confusores, qui seipsos dif-
 10 famant et vituperant se in litteris. Et 3^m tangit, ut satis habeant
 in stipendio eis dato, ut amplius non rapiant. Et ibi avaricia in-
 terdicatur, quia sepius milites diriguntur, ut extirpent malos et
 prohibeant eis spoliare communitatem; tunc illi, qui dirigun-
 tur, multociens soli rapiunt. Hoc ergo hic prohibet eis sanctus
 15 Iohannes. Ista regula prohdolor minime reguntur nunc, ac ta-
 men sanctus Iohannes concedit eis, quod possunt, si aliunde ca-
 vent a peccatis, uti stipendiis. Et quia nuper erat michi intima-
 tum, que pars esset iustior bellancium, ideo de illo videamus.

R 180r

5 1°] *spatium vacuum* R

4–6 Cf. Lc 3,7–14; cf. etiam Io 1,6–8; 1,19–27. 6–11 Cf. Iohannes Wyclif, Sermones III, Super epistolas, sermo XIII, ed. Iohannes Loserth, Londonii 1889, p. 102. 7 Lc 3,14.

Primo ad omne bellum requiritur, ut habeant causam iustam, 2° ut habeant confirmationem a superiori, 3° intentionem rectam. 20

Causa debet esse iusta non tantum iudicio mundanorum, sed debet esse iusta penes legem Dei et iusticiam Dei, ut scilicet bellantes sint in gracia et amorem habeant ad Deum et proximum iustum. Qui enim illa caret et intrat bellum, male intrat. 25

2° dixi, ut habeant bellantes confirmationem a superiori et illi superiores ut habeant confirmationem a Deo, ita ut sic sint dispositi, ut si quem mori contingat, ascendat secundum animam in celum.

Et specialiter 3°, ut dixi, requiritur recta intentio, ut non intret bellum principaliter causa avaricie vel causa honoris et nominis vani aquirendi, sicut pro chdolor communiter faciunt. Si enim quis secundum ius mundiale habet aliquam provinciam et iustus est ad eam iuxta ius civile, si tunc pro conservanda illa provincia impendit multa millia et exponit multos homines, ille inordinate pungnat, quia pro illo sic sancti numquam punnaverunt. Et de illa intentione recta scribitur Mathei 6: „Si oculus tuus simplex fuerit,“ id est intentio recta hec, si principaliter respicis honorem Dei et iusticiam et non comodum proprium vel honorem et ut non facias pro vindicanda propria 40

33 quis] que R 38 hec] hoc R

19–21 Cf. Iohannes Wyclif, *De civili dominio*, l. II, c. XVII, ed. Iohannes Loserth, Londonii 1902, p. 240. Cf. Thomas Aquinas, *Summa theologiae*, II^a-II^ae q. 40 a. 1 co., ed. Leonina, t. VIII (1895), p. 312. 22–25 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 241. 30–32 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 242. 32 Cf. Iohannes Wyclif, *Sermones III*, sermo XIII, p. 103. 32–36 Cf. Iohannes Wyclif, *De civili dominio*, l. II, c. XVII, p. 239. 37–41 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 242. 37–38 Mt 6,22.

iniuria. Et de illa scribit Isidorus 10 Ethimologiarum: „Bonum est bellum, si fit illa intencione, ut malicia impediatur, et si iniuria Dei vindicatur et non propria.“ Et eciam dicit Augustinus De civitate Dei: „Bonum est bellum, si fit ea intencione, ut mali conterantur.“ Et de eodem dicit Augustinus libro 22 contra Faustum: „Quid debet reprehendi in bello, numquid illud, quod moriuntur, prius|quam sic morentur?“ Non dicit illud, sed de hoc est reprehendendum, quod si quis bellat cum alio pro vindicanda propria iniuria principaliter; iterum dicit: „qui bellat, ut dominium aquirat et anhelat ad divicias aquirendas ut fera ad vorandum, illud reprehendo“. Eciam Augustinus 22 De civitate capitulo: „Scio scriptum in libro Ciceronis, quod numquam licet bellum gerere, nisi pro pace et salute aquirenda.“

Ex parte Dei duo sunt, quare Deus permittit guerras. Primo propter maliciam hominum, qui semper conantur hic habere pacem mundanam. Et illi sunt duplices. Quidam sunt, qui paciuntur humiliter, et venit eis hoc ad salutem; et tantum possunt pati, quod morientes statim vadunt in celum. Alii autem paciuntur mali et non venit eis ad profectum, sed ad dampnationem. Et requiritur, qui bellat, ut habeat caritatem ad illum,

41 Cf. Thomas Aquinas, o. c., q. 40, a. 1, ed. Leonina, t. VIII (1895), p. 312–313. 41–43 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 242. 41–43 Isidorus Hispalensis, Etymologiae, l. XVIII, c. 1, ed. W. M. Lindsay 1911. Cf. C. 23 q. 2 c. 1 (Friedberg I, 894). Cf. Cicero, De re publica, III, 23. 43–44 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 242. 44–45 Cf. C. 23 q. 1 c. 6 (Friedberg I, 893). Cf. Augustinus, De civitate Dei, liber XIX, cap. 12, edd. B. Dombart, A. Kalb 1955, CCSL 48, p. 675–678. 46–47 Cf. Augustinus Aurelius, Contra Faustum Manichaeum, l. XXII, c. LXXIV, ed. J. Zycha 1891, CSEL 25/1, p. 672. 49–51 Cf. *ibidem*; cf. *etiam* Augustinus Aurelius, Contra Faustum Manichaeum, l. XXII, c. LXXIII, ed. J. Zycha 1891, CSEL 25/1, p. 670–671. 52–53 Aurelius Augustinus, De civitate Dei ad Marcellinum contra paganos libri XXII, l. XXII, c. VI, edd. B. Dombart, A. Kalb 1955, CCSL 48, p. 814. Cf. Cicero, De re publica, III, 23. 54–56 Cf. Iohannes Wyclif, Tractatus de officio regis, edd. Alfred W. Pollard, Charles Sayle, Londonii 1887, p. 220. 60–62 Cf. Iohannes Wyclif, De civili dominio, l. II, c. XVII, p. 234–235.

contra quem vult bellare, et debet affectare salutem sui inimici per hoc, quod contra eum bellat, ut impediatur maliciam eius. Si difficile est in mercimoniis et aliis statibus se preservare a peccato, multo difficilius est caritatem habere ad suum inimicum hic in bello. Sed tamen Apostolus dicit: „Omnia vestra in caritate fiant.“ 65

Eciam bellantes deficiunt in hoc, quod ducunt cum eis mulierculas. Et de hoc habemus figuram in Balaam, qui dicit consilium regi Baalac, qui non potuit vincere populum Israeliticum, ut statuatur eis mulierculas; et quam cito dixit, peccaverunt, statim amittent bellum. Et hinc ibi dicit Origenes: „Quid est hoc, quod populus peccat et principes suspenduntur contra solem?“ Eciam si debet homo proximum diligere ut seipsum, tunc non debet bellare contra eum, ut occidendo eum mittat eius animam in infernum, quia hoc sibiipsi non faveret. 75

Et quod bellans confirmationem debet habere a superiori et specialiter a Deo, exemplum huius habemus in David, qui semper, cum bellare voluit, consilium cepit in oracionibus cum Deo et assensum obtinuit. Similiter Gedeon, Iosue, Moises et alii reges boni in Lege Veteri semper in oracionibus assensum et voluntatem a Deo obtinuerant, et similiter Finees sacerdos. Quia ergo illi agebantur Spiritu Sancto, ut reveletur eis, quo tempore et quam diu debent pungnare, sic et nunc facere deberent. Sed quia non noscentes legem, neque ista previdentes, volunt pungnare, ideo raro obtinent. Quia legitur de David, qui semel iacens in causa Domini in campo, cum populo famem sustinens, invenit unum Laban divitem, petivit eum, ut 85

87 Laban] *recte* Nabal

63–65 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 236–237. 65–66 1 Cor 16,14.
 68–71 Cf. Nm 23,1; 31,16. Cf. Mich 6,5; Apc 2,14. 71–72 Cf. Nm 25,4. Cf. Origenes, In Numeros homilia XX,4, ed. Wilhelm A. Baehrens 1921, CB 30, p. 196. 79 Cf. Iud 6,1–8,25. 79 Cf. Ios (passim). 79 Cf. Ex 17. 81 Cf. Nm 25,7.11; 31,6. 86–92 Cf. 1 Rg 25.

iuvet eum cum aliquo peccore, ut saciet populum, qui recusavit. David iratus voluit eum destruere, mulier autem ipsius
 90 Laban precucurrit sine scito mariti, portavit sibi munera et dixit:| Domine mi, tu solum prelia Domini preliaris. Ipse autem R 181r
 David mitigatus est audiens. Debent enim homines attemptare alios modos, priusquam bella incipiunt, si possent concordare, et si quis vult vi habere aliquem censum, potius hoc sibi dimittere quam populum morti exponere. Hoc est consilium iuxta ewangelium.

Ulterius cum dixi, quod requiritur, ut sint in caritate, qui volunt pungnare, et cum caritas incipit a seipsa, et ergo priusquam bellum incipiat cum aliis, sedet prius inimicos in seipso
 100 et extirpet omne, quod displicet in eo Deo, sedet affeccionem et domesticos familiares. Et cum ira Dei contra te mitigata fuerit, tunc defacili vinces inimicos exteriores. Et hinc Moise loquente cum Deo in monte populus peccaverat. Et debuit postmodum cum populo illo pungnare contra Babilonicos, extirpavit et vindicavit prius malum in populo et occidit multos: sic deberent
 105 primum Pragenses in Praga mala sedare et post hoc vindicare causam Dei. Scribitur eciam Iosue VII: Cum expungnaverunt civitatem Iericho, tunc Achor subtraxerat aliquid; tunc amiserant bellum. Et Iosue presciens oravit, ut revelet Deus illum et revelavit illum Achor et vindicavit in eo. Similiter de Samuele legitur, qualiter prius ydola destruxit, quam bellum intravit.
 110

100 extirpet] extirpent R 108 Achor] recte Achan

92–93 Cf. Iohannes Wyclif, Sermones III, sermo XIII, p. 101. 94–95 Cf. Iohannes Wyclif, De civili dominio, l. I, c. XXXIX, ed. Reginald Lane Poole, Londonii 1885, p. 298. 97–103 Cf. Iohannes Wyclif, De civili dominio, l. II, c. XVII, p. 244. 102–103 Cf. Ex 32. 103–113 Cf. Iohannes Wyclif, De civili dominio, l. II, c. XVII, p. 245. 103–105 Cf. Nm 25. 107–110 Cf. Ios 7,25. 110–111 Cf. 1 Rg 7,3.

Qualiter ergo nos volumus pungnare, non extirpantes ydola de nobis infinita? Nichil faciemus.

Similiter est in iudiciis, ubi deberent abicere illa iudicia. Et hinc legitur 3ⁱⁱ Regum 22, ubi Achab dixit, quomodo rex qui- 115
dam teneret sibi provinciam, et dixit Iosaphat regi, ut convocet sacerdotes et consilium capiat, si debemus bellum intrare. Et ipse cum convocavit, omnes erant mali et unus habebat cornu, qui dixit: Sic conterentur inimici tui quasi cornu. Ideo dixit Iosaphat: Isti sunt nequam. Scio unum bonum, illum vo- 120
ca Micheam, ubi hostiaria habentur. Et non creditit rex Michee, sed illis et exivit in bellum et occisus est. Multi ergo penes sapienciam mundanam consiliantur, ut equitent, defacili pronunciantes. Et de illo Gregorius in Registro: „Iusticia Dei segregat homines abinvicem et bella facit solum peccatum. Quan- 125
do ergo malicia congoscitur et extirpatur, tunc habetur pax.“ Et scribit ibi regine illi: „Multi in partibus vestris, ut audio, sunt mali sacerdotes.“ Et regi Francie idem Gregorius scribit: „Quicquid est ad honorem ecclesie et laudem Dei, hoc procurare debes in terra tua. Ideo monemus te, rex, ut convoces omnem 130
clerum et concubinatum impediās,| ne Deus in terram tuam multa mala permittat.“

R 181v

Et ex illo habemus, quod inordinatum bellum est, si fit principaliter propter aquirendas divicias. Et non solum debent bellare, ut se defendant, sed debent defendere pauperes subditos, 135
viduas et orphanos, et illis contrariari, qui iniuste tenent aliena, sicut habetur de Tito et Vespesiano, qui vindicaverunt Dei

114–117 Cf. 3 Rg 22,6. 117–122 Cf. 3 Rg 22,7–40. 124–132 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 245–246. 124 Cf. Gregorius I, Epistolae, Epistola LXIX ad Brunchildem Francorum reginam, ed. D. Norberg 1982, CCSL 140A, liber 11, epist. 46, l. 1. 127–128 Cf. *ibidem*. 128–132 Cf. Gregorius I, o. c., Epistola LIX ad Theodericum Francorum regem, ed. D. Norberg 1982, CCSL 140A, liber 11, epist. 47, l. 5. 133–134 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 249. 134–135 Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 254. 137–138 Cf. Nicolaus de Lira, Postilla in Mt 23,37. Cf. Iohannes Wyclif, o. c., p. 253.

innocentem mortem. Eciam requiritur ad seculares potentes,
ut liberent innocentes captivos, quibus iniuria fit et quibus imi-
140 net mors, sicut scribitur in Actibus apostolorum de Paulo, qui
cum detineretur et iam conspiraverant, ut non commedant ne-
que bibant, nisi prius occidant eum, hoc rescians prefectus, li-
beravit eum et dedit sibi conductum. Eciam debent seculares
non defacili admittere bellare, sed querere circumstancias alias
145 et concordiam aliunde. Et ex quo non licet sic secularibus et
periculosum est pungnare, multo magis spiritualibus, quibus
omnino prohibitum est etc.

140–142 Cf. Act 23,12–14. **142–143** Cf. Act 23,23–30. **143–145** Cf. Iohannes Wyclif, Sermones III, sermo XIII, p. 101. **145–147** Cf. Iohannes Wyclif, De civili dominio, l. II, c. XVII, p. 236–237. Cf. *ibidem*, c. XVIII, p. 255.